एतदेवाहार्धेन निवृत्तमिति विरतमित्यपिपाठः मार्गंविशिनष्टि व्यक्तंबाह्यमाभ्यंतरंवालंबनंयद्वितर्कविचारयोःप्रागुक्तंसूक्ष्मंस्थूलंच अव्यक्तंसानंदसास्मितयोरालंबनं ततोनाश्रयंनिर्विषयंशुद्धचिन्मात्रमित्यर्थः ॥ १३ ॥ मार्गप्राप्तौहेतुमाह कुशेति कदंबमुकुलसदृशात्हृदयपिंडात्प्रस्थितानाड्यःकुशवत्स्थूलमूलाःसूक्ष्माग्राःअग्रैर्हृदयपिंडंस्पृशंत्योमूलैर्ब्रह्मांडमापूर्यतिष्ठंति तदिदमुक्तं कुशोच्चयनिषण्णइत्यधस्तात् कुशहस्तइतिपुरस्तात् कुशैःशिखीत्युपरिष्टात् कुशैःपरिवृतइतिसमंतात् तस्मिन्कुशजालमध्येइतिहृदयपिंडेपिकुशैश्छन्नोयंपुरुषइतिप्रभाद्वाराप्रदीपस्येवास्यपुरुषस्यनाडीद्वाराब्रह्मांडव्याप्तिरस्तीति श्रुतावपितावाअस्यैताहितानामनाड्यइत्युपक्रम्य तस्यवाएतस्यपुरुषस्यप्राचीदिक्प्राञ्चःप्राणादक्षिणादिग्दक्षिणेप्राणाइत्यादिनायमेवार्थोदर्शितः तथाचैतद्व्याख्यातंवार्तिके कदंबपुष्पवत्सैषादेवताहृदयाश्रया बहिर्गतासुनाडीषुविविक्तात्हृदयादधि यथास्यनाड्यःपुंसःस्युरध्यात्मंसर्वतोगताः अधिभूतंतथैवास्यवायुमय्यःसमंतगाः एतस्मादेवनिःसृत्यशरीरात्सर्वतोगताः अधिभूतात्मनैवायंनाडीलक्षणवर्त्मना आपूर्येदंजगत्सर्वंस्थितआध्यात्मिकःपुमानिति तथाचशरावपिहितप्रभावत्सर्वद्वारापिधानेहार्दाकाशेएकीभूतंप्रज्ञानंअनादौसंसारेसमनुभूतनिखिलप्रपंचवासनावासितंसत् सर्वमवभासयतीतिचितःसार्वात्म्यमुक्तंभवति ॥

निवृत्तंमार्गमासाद्यव्यक्ताव्यक्तमनाश्रयं॥ १३॥ कुशोच्चयनिषण्णःसन्कुशहस्तःकुशैःशिखी ॥ कुशैःपरिवृतस्तस्मिन्मध्येछन्नःकुशैस्तथा॥ १४॥ विषयेभ्योनमस्कुर्याद्विषयान्नचभावयेत्॥ साम्यमुत्पाद्यमनसामनस्येवमनोदधत्॥१५॥ तद्धियाध्यायतिब्रह्मजपन्वैसंहितांहितां॥संन्यस्यत्यथवातांवैसमाधौपर्यवस्थितः॥ १६॥ ध्यानमुत्पादयत्यत्रसंहिताबलसंश्रयात्॥ शुद्धात्मातपसादांतोनिवृत्तद्वेषकामवान्॥ १७॥ अरागमोहोनिर्द्वंद्वोनशोचतिनसज्जते॥ नकर्ताकारणानांचनकार्याणामितिस्थितिः॥ १८॥ नचाहंकारयोगेनमनःप्रस्थापयेत्क्वचित्॥ नचार्थग्रहणेयुक्तोनावमानीनचाक्रियः॥ १९॥ ध्यानक्रियापरोयुक्तोध्यानवान्ध्याननिश्चयः॥ ध्यानेसमाधिमुत्पाद्यतदपित्यजतिक्रमात् ॥ २० ॥

॥ १४ ॥ नमइति बाह्यान्नचभावयेदित्यांतरांश्चविषयांस्त्यजेदित्युक्तं साम्यंजीवब्रह्मणोरैक्यं तत्रहेतुः मनस्येवमनःप्रविलापनं मनोहिनकूटस्थेलीयते तस्यतद्विकारत्वाभावात् नापिमायायां तस्यास्तुच्छत्वात् अतःपरिशेषात्त्वस्मिन्नेवतस्यलयइत्युक्तं ॥ १५ ॥ तद्धियासाम्यधियाप्रत्यगभेदेनेत्यर्थः ब्रह्मशुद्धबुद्धमुक्तत्वादिलक्षणं अहंदेहेंद्रियादिभिन्नोविशुद्धोस्मीतिभावयेदित्यर्थः संहितांयथायोग्यंप्रणवगायत्र्यादिरूपां संन्यस्यतिचित्तस्थैर्यसंपत्तौसत्यां अथेत्यानंतर्ये वेत्यवधारणे ॥ १६ ॥ ध्यानमितिसार्धश्लोकः ध्यानंध्येयाकारप्रत्ययप्रवाहं संहितायास्तदुत्पादकत्वेद्वारमाह शुद्धात्माशुद्धचित्तः तपसाविचारेणदांतोजितेंद्रियः निवृत्तद्वेषाणांसर्वभूताभयप्रदानांयोगिनांयःकामोब्रह्मावाप्तिविषयस्तद्वान् ॥ १७ ॥ कारणानांकर्मणां कार्याणांफलभोगानां ॥ १८ ॥ प्रस्थापयेत्सज्जीकुर्यात् क्वचित्कर्मकर्तृत्वेभोगकर्तृत्वेवा ॥ १९ ॥ ध्यानक्रियैवपराउत्कृष्टत्वेनाभिमतायस्य ध्यानेश्रद्धावानित्यर्थः अतएवध्यानवान्ध्याननिष्ठः ध्यानद्वारकस्तत्त्वनिश्चयोयस्यसध्याननिश्चयः ध्यानेध्यानालंबने समाधिचित्तैकाग्र्यंउत्पाद्य तदपिआलंबनं ॥ २० ॥

Digitized by Google